

KÍSÉRLET AZ OROSZ FŐERŐ ELŐNYOMULÁSÁNAK FELTARTÓZTATÁSÁRA, 1849. JÚLIUSÁBAN

FALUSSY JÓZSEF

1849. júliusában Magyarország kettős – osztrák–orosz – támadás küszöbén állt. „Az erőviszonyok katasztrófálisan eltolódtak: a harc katonailag eldőlt. Az országot csak az erők forradalmi mozgósításával, egy Napóleon forradalmi zsenialitásával lehetett megmenteni, s csak akkor, ha . . . a hadvezéri tévedések sorozata és az együttműködés teljes hiánya lehetővé tette volna a hatalmas túlerő egyenkénti felmorzsolását.”¹

Klapka György a megbízott hadügyminiszter (e poszton Görgey helyettese) május 26-i terve alapvetően védelmi jellegű volt, a határvédelemre szorítkozott. A legfontosabb, a feldunai hadszíntérre is csak a tetteleges védelem volt a cél. „A szövetséges seregek kettős támadásával szemben szakítani kellett volna a kicsinyes és teljesen elhibázott rendszerrel, mely mindent fedezni és védelmezni akar. Aki összes kiterjedt határait védeni akarja egy nagy országnak, szétforgácsolja erőit, utóvégre semmit sem véd és segélynyújtásra vezetetik minden csak félig fenyegetett ponton, mi folytonos csapateltolásokat és végre tervtelenséget idéz elő.”²

Hol álltak tehát a magyar csapatok 1849. június közepén, az orosz beavatkozás kezdetének napjaiban? A Haynau vezette osztrák főerőkkel átellenben (kb. 70 000 fő) négy magyar hdt. helyezkedett el a Rába–Vág vonalon. (I. hdt. Nagy Sándor József tb., II. hdt. Asbóth ezr. később Kászonyi ezr., III. hdt. Knezich ezr. később Leiningen tb., VII. hdt. Pöltenberg tb., VIII. hdt. – a komáromi várórség – Klapka tb. vezetésével; összlétszám kb. 62 000 fő).

Az É-, ÉK-, K-felől fenyegető orosz betöréssel szemben a szorosokat védve (?), zömmel Bártfa – Eperjesnél összpontosította Dembinszki altbgy. a IX. hdt.-et, melyhez Munkács középponttal a Kazinczy ho. csatlakozott (együttesen 16 000-ret meghaladó létszám). Az erdélyi hadsereg fölött (VI. hdt. . . .) Bem parancsnokolt. Délvidéken pedig Jellasics és a szerbek, a Vetter altbgy. vezetése alatt álló erőkkel (IV., V. hdt.) néztek farkasszemet. A magyar katonai erő teljes létszámát 160 000-nél alig többre becsülhetjük.³

Mit tett a kettős támadás elhárítására a magyar katonai és politikai vezetés? A tavaszi hadjárat győzelmeinek túlértékelése, az osztrák katonai erő lebecsülése nagy hiba volt, melyben Kossuth a kormányzó és Görgey a diadalmas hadvezér egyaránt osztozott. A sok elpocsékolt idő után a cári orosz intervenció árnyékában – bár ebben senki nem

1. *Várady G.*, 1976. 249.

2. *Gelich R.*, 1882. III. 923.

3. *Gelich R.*, 1882. III. 495–501.

akart hinni – egyetlen lehetőség volt: Haynau seregének szétverése. Mire azonban a magyar csapatok Vág menti offenzívája megindult, nem létszám-kiegyenlítődség következett be, hanem a számbeli fölény is az ellenfél oldalára billent. Ez, valamint a nem kellően összehangolt működés, jún. 15–16-án a zsigárdi, az első orosz segélyhadosztály (Paniutin tb. vezette) megjelenése jún. 20–21-én a peredi vereséget jelentette a nyugati hadszíntéren. Az utóbbival egyidőben érkezett meg Paskievics hg. északkelet-magyarországi bevonulásának híre a fővárosba. Duklánál jún. 15-én kezdődtek el a mintegy 150 000-re becsülhető orosz főerő hadműveletei.⁴

A kormány jún. 26-án elfogadta Görgey hadügyminiszter és fővezér elképzelését, hogy a komáromi pozícióban koncentrálódva, innét mérjenek döntő csapást először az osztrákokra, s utána forduljanak az oroszok ellen.⁵ Az alapvetően helyes terv azonban elkésett. Haynau erőinek a Vágtól a Rábához való észrevétlen átcsoportosításával megelőző, súlyos csapást mért Pöltenberg hadtestére. Ezzel a komáromi állás féloldalassá, a főváros pedig fenyegetetté vált. A kormány e váratlan helyzetben gyors döntésekre kényszerült.

Több meghívott személy (katonai vezető) jelenlétében vitatták meg⁶ az eseményeket, 1. Dembinszki, Kiss Ernő, Mészáros, Perczel, több alkalommal (jún. 29., júl. 1., júl. 5.). A haderők összpontosításául a Tisza–Maros szögét választották, Szeged középponttal (ahova a kormány is hamarosan költözni kényszerült). Görgey hadügyminiszter azonban, kinek távollétében hozták ez intézkedést – mivel fővezéri minőségében Komáromban tartózkodott – nem helyeselte, és nem volt hajlandó a kormány parancsának engedelmeskedni. Görgey nem akart tudomást venni az osztrák túlerőről, és makacsul ragaszkodott korábbi elképzeléséhez, mely a döntést a nyugati hadszíntéren erőltette. Ez már a magyar politikai és katonai vezetés kiújult és súlyosbodó válságát, ellentétét jelentette. Görgey, hadtestére támaszkodva dacolt a kormánnyal, az pedig nem tudott érvényt szerezni akaratának. Céltalan levelezetések, békéltető, egyeztető küldöttségek váltották egymást a főváros és Komárom között. A tábornokok közül Klapka közvetített Görgey és a kormány, Kossuth között.⁷

Nem célunk belebonyolódni ezen események részletesebb ismertetésébe, magyarázatába. A politikai vezetés adminisztratív eszközökhöz nyúlt. Az engedetlen tábornokot megfosztották mindkét funkciójától. A hadügyminiszteri szék pillanatnyilag betöltetlen maradt, fővezérré pedig Mészáros Lázárt nevezték ki. A derék, becsületes öreg katona így indokolta emlékirataiban, hogy engedett a rábeszélésnek. „Mészáros fejét erre reá adni kénytelen volt, midőn pedig ezt tevő, együgyűségében mi mást sem reményelt, minthogy annyi egymás közt összeférhetetlen hadvezér közt, ha más által nem is, becsületessége és egyenessége által, mely minden egyénben elismeri az érdemet, egy oly közönyös pont leszen, mely a sokféle ágazó véleményt és kedélyt egy körbe gyűjteni s kiegyenlíteni bírja, s mely a különböző becs- és dicsvágyókat legkevésbé bántja meg.”⁸

4. *Gelich R.*, 1882. III. 547.

5. *Gelich R.*, III. 597.

6. *Beér J.*, 1954., 548.; *Waldapfel E.*, 1950. IV. 44.; *Vukovics S.*, 1894. 503–504.

7. *Gelich R.*, 1882. III. 659.

8. *Mészáros L.*, 1867. II. 283.

Egyébként sem volt sok választási lehetőség. Dembinszki, Mészáros, Vetter leszerpelt; Kiss Ernő ilyen jellegű tevékenységre alkalmatlan volt; Perczel a katonák szemében képzetlen, politikailag túlságosan radikális; Damjanich lábát törte; Klapka határozatlan, elméletileg képzett, de a gyakorlatban kevésbé állta meg helyét; Aulichot nem lehetett Görgey ellenében kijátszani. Maradna Bem, de neki feltétele a diktatúra, ez nem fogadható el Kossuth és a kormány számára. Szóba jött Kossuth „vezérsége is”, de a miniszterek részéről az „... előterjesztés hidegen fogadtatott.”⁹

Klapka júl. 7-én megkísérelte ugyan – Görgey betegsége alatt a délre való levonulást megkezdeni, de ez Görgey lemondási szándéka, s a VII. hdt. tisztikarának akciójára megíusult.¹⁰

A már Bátorkeszin lévő Nagy Sándor vezette I. hdt.-et is visszahívták. Pedig – ekkor még – a Wysockival és Perczellel való egyesülésnek semmi akadályja nem volt, hiszen az orosz elővéd még csak Egerhez ért. Görgey az este folyamán hozzá látogató tiszti küldöttségnek a következőket mondta: „... nyílt ellenszegülésben állok az utóbbival szemben, (ti. K. L. és a kormány – F. J.) mert az általa és főhadparancsnoka által elrendelt általános délre vonulást semmi egyébnek nem tartom, mint az országból leendő gyalázatos futás kezdetének, ...”¹¹. S ha már idéztünk, lássuk a meglehetősen mértéktartó Gelich véleményét ezzel a kitételrel kapcsolatban: „... „a katonai becsületnek semmi köze a hadászattal, és hogy a hadseregnek, ha erősebb is a vele szemben álló ellenséges hadseregnél, oda kell mennie, hol jelenlétére nagyobb a szükség.”¹² A dél felé való elvonulás annál inkább kétségessé vált, mivel Haynau a magyar csapatok távozási szándékát felismerve és hírt kapva az oroszok miskolci kimozdulásáról, a főváros felé való előnyomulásra határozta el magát.

Paskievics hg. az orosz főerővel (II. hdt. Kuprianov, IV. hdt. Cseodajev vez.), Bártfa–Eperjes–Kassa vonalán nyomult előre, sokszoros túlereje ellenére nagy óvatossággal. Mivel a szemben álló magyar erőket erősen túlbecsülte¹³ (60 000 fő!) magához vonta a tőle nyugatabbra előre haladó III., Rüdiger féle hadtestet. Az ún. északi hadsereg eredetileg Dembinszki (júl. 18-ig), majd Wysocki és Dessewffy tábornokok vezetése alatt állott. Összetétele, ereje a következő volt: „... 4 dandárra osztva Bulharin, Lázár, Jaszvitz és Junics alatt. Gyalogság: 2 vadászzászlóalj, 9 új honvédszászlóalj (többnyire hiányos, némelyikök csak 2 századból állott, középszámítással tehát félzászlóaljaknak vehetők), 4 század lengyel légió, 12 század önkéntes az északi megyékből, 1 zászlóalj utász. Névleg 12 2/3 zászlóalj, hanem tényleg alig 10 zászlóalj számítható. Lovasság: 6 század huszár, 1 század lengyel dsidás, 1 század önkéntes lovas.” Tüzérség: 34 ágyú, 3 röppentyű löveg = 9600 ember.¹⁴

Elméletileg a Kazinczy ho. is idetartozott, azonban Wysockiék gyors visszavonulása, s az orosz előretörés következtében az összeköttetés megszakadt. A továbbiakban ez az erő a szabadságharc menetére semmilyen aktív befolyást nem gyakorolt.¹⁵ A IX. hdt.

9. Vukovics S., 1894. 520.; Mészáros L., 1867. II. 279.

10. Gelich R., 1882. III. 667–669.; Görgey A., 1911. II. 252–253.

11. Görgey A., 1911. II. 252.

12. Gelich R., 1882. III. 669.

13. Gelich R., 1882. III. 545.

14. Gelich R., 1882. III. 499–501.

15. Ezt a nézetet vallja Várady G., 1976. a régebbi szakirodalomra támaszkodva. Vele ellentétes véleményen van Pásztor E., 1979.

katonái 2–3 kisebb összeütközéstől eltekintve (pl. jún. 20. – Héthárs és 23. – Somos) nem tették próbára az orosz csapatok erejét. Kassára jún. 24-én vonultak be Kuprianov és Cseodajev hadtestei, miközben Anrep tb. elővédje által követve Wysocki 26-án Miskolcra ért. A gyors hátrálás okára rávilágít Kossuthnak egy nappal később Pestről keltezett levele. „A vezérek, főleg attól való félelmökben, hogy a 18 000 főnyi ellenséges lovasság csapataikat megsemmisíti és szétveri, nem mernek ütközetbe bocsátkozni, rögeszméjük, hogy főserégünkkel egyesülnek és nem gondolják meg, hogy ezáltal az orosz túlerőt itt a nyakunkba zúdítják . . .”¹⁶

Kossuth aggodalma jogos abban, hogy az oroszok túl gyorsan leérnek az Alföldre, azonban valóban öngyilkosság lett volna a sokszoros túlerő ellenében az alig kiképzett, hiányosan felszerelt, kicsiny létszámú magyar hdt.-nek ütközetbe bocsátkozni. Wysockinak, a jún. 26-án kapott parancs szerint Miskolcot a végsőkéig kellett volna tartania. A főserégtől csapaterősítéseket helyeztek neki kilátásba.¹⁷

De az ígéret Haynau győri támadása miatt beváltatlan maradt. Így a tábornok július első napjaiban (1–2.) Gyöngyös–Hatvan térségébe húzódott vissza. Ugyanakkor az orosz előnyomulás Miskolc környékén leállt. Paskievics hadtápvonalának megszervezésén fáradozott, hogy alig néhány napra való élelemmel „ellátott” csapatait ily módon kielégíthesse, mert a harácsolás nagyméretekben is lassan ment. Katonáit a kolerajárvány sem kímélte. 1849. június–július fordulóján megközelítőleg 2000 embere halt meg, s a betegek száma ennek 6–7-szeresére rúgott. A Pestre való előnyomuláshoz szükséges élelmiszeranyag előteremtése 8 napig Miskolcon való vesztéglésre kényszerítette az orosz fővezért.¹⁸ (Cseodajev IV. hadteste jún. 28-án már Tokajban tartózkodott.)

A kormány és Kossuth, miközben nem mondtak le abbéli szándékukról, hogy Görgey meggyőzzék, lázas tevékenységbe kezdtek. A Pesten tartózkodó Perczel Mór tb. vette át a Duna–Tisza közén, Kecskemét–Cegléd térségében már szerveződő ún. tartalék hdt. parancsnokságát.¹⁹ Perczelt június végén a fővárosban találjuk, ahol – bonyolítván a helyzetet – kormányellenes izgatást folytat, s személy szerint Kossuth-ot támadja,²⁰ (de másokkal is összetűz). Görgey vonakodását hallva pedig eddigi vádját látja igazolva és árulónak titulálja. Atyai jóbarátai Csányi és Vukovics igyekeznek mérsékletre bírni. Kossuth-tal való találkozásakor hevesen kifakad az őt (ti. P. M.–F. J.) ért vélt vagy valódi sérelmek miatt, végül kibékülnek. Olyannyira, hogy a kormányzó maga is Ceglédre²¹ megy Perczelt munkálataiban segíteni.

Mészáros Lázár – az újonnan kinevezett fővezér szerint a tábornok (P. M.) feladata a következő volt: Pest megye, Kunság, Heves megye, Tiszamente alkotta területen sűrűsse, a szervezés alatt álló tartalékosztályok újoncozását és felszerelését. Cegléd körül, a „vaspálya” mentén a szétszórt erőket egyesítse.²² A további eseményeket pedig várja be! „Cegléden Kossuth Perczellel ismét a legszorosb barátságba lépett, s befolyása alatt állott.”²³

16. Kossuth Lajos – Bemhez, 1849. július 27. Vö.: *Gelich R.*, 1882. III. 594.

17. *Gelich R.*, 1882. III. 552–553.

18. *Gelich R.*, 1882. III. 554.

19. *Barta I.*, 1955. II. 625.

20. *Vukovics S.*, 1894. 504.

21. *Klapka Gy.*, 1886. 182.; *Barta I.*, 1955. II. 653.

22. *Mészáros L.*, 1867. II. 280.

23. *Vukovics S.*, 1894. 521.

A tartalék hdt. szervezésében elhatározó fordulat következett be júl. 2-től kezdve. Ha Kossuth levelezését tekintjük, valóban számottevő mennyiségi-létszámgyarapodásról beszélhetünk. A kormányzó és a tábornok váltva járták a falvakat, nagyobb településeket. Ennek eredményeként 48 óra alatt 8000 ember sereglett a zászlók alá. Egy későbbi keltezésű híradás szerint: „Nyolc nap alatt Kecskeméten és Czeglédén egy 14 000 főből álló sereget gyűjtöttünk, felszereltünk, fegyverrel elláttunk Perczel tábornok alatt, . . .”²⁴ Szilágyi Sándor azonban itt megjegyzi: „E seregyűjtés érdeme legfőképp Perczelt illeti, ki faluról falura járva toborozott.”²⁵ Minek tulajdonítható e viszonylag rövid idő alatti, s rendkívül gyors létszámnövekedés? A kormány jún. 26-i kiáltványának („A nemzet kormánya a néphez!”) mindenesetre nem. Egyet kell értenünk Gelichkel, ha ezt a hosszadalmas, sok ismétlést tartalmazó irat – az elremítő túlzások következtében – inkább megfélemlített mintsem ellenállásra buzdított.²⁶ Az ország egészét tekintve egyébként is bebizonyosodott, hogy a népfelkelés csak korlátozott mértékben, kisebb területeken, s megfelelő szervezettség mellett (sorkatonasággal együttműködve) fejthet ki eredményes tevékenységet. S ez a haza helyett inkább a „ház” védelmére korlátozódik. Másrészt a kezdődő nyári munkák is akadályozták a földhöz szorosan kötődő parasztságnak a táborokba történő áramlását.

A fent említett területen egyszer már lejátszódott a szabadságharc folyamán, 1849. januárjában, egy méreteiben hasonló folyamat. A toborzás, szervezés eredményességére egyrészt Perczel személyes tevékenysége, másrészt a hadihelyzet alakulása szolgálhat magyarázatul. A kettős támadás okozta veszélyérzet fokozódása nagyban elősegíthette a létszám ilyen arányú növekedését. Ha a mennyiséget tekintjük, az eredmény nagyon imponáló. Más a helyzet, ha a minőséget, a harcértéket vizsgáljuk. A Wysocki–Dessewffy-féle hdt. felszereltségét, pontosabban felszereltségét, harcban való járatlanságát, a nyomasztó túlerő és állandó visszavonulás okozta bizonytalanságérzetet feltételezve és ismerve nem lehetnek illúzióink a Perczel-féle hdt.-et illetően.

Kossuth is mintha túlértékelte volna az újonnan szervezett és a hozzá csatlakozó, 2 hdt. erejét, vagy az optimizmus csendül ki szavaiból? Görgey seregének távollétében tagadhatatlanul megnövekedett, mint egyetlen közelben levő, felhasználható erő, a IX. és X. hdt. jelentősége. A kormányzó szervező buzgalmában az is közrejátszhatott, hogy ismervén Görgey és Perczel egymás elleni gyűlöletét – a különböző katonai vezetők között egyensúlyozva – nyomatékosan támaszkodhasson most, Perczelre. Magára a tábornokra és az irányítása alatt álló hadtestre.

A nehezen mozgó, szülőföldjétől messzebbre távozni nem akaró szervezetlen, rosszul felfegyverzett tömeg számarányának túlságos megnövekedése azonban már a leendő hadműveletek sikerét is veszélyeztette. Perczel, Dessewffy és Wysocki pl. a hatvani táborban összegyűlt, kaszás–dárdás népfelkelőket hazaküldték.²⁷ Helyettük inkább lovas szabadcsapatok felállítását szorgalmazták.²⁸ Ezzel azonban a harcra még valóban hajlandók kedvét vették el a további küzdelemtől.

24. Szilágyi S., 1850. 31.

25. Szilágyi S., 1850. 31–32.

26. Gelich R., 1882. III. 598–604.

27. Barta I., 1955. II. 729.

28. Barta I., 1955. II. 698.

Ebben a „félkész” állapotban, s a bonyolult helyzetben a magyar hadvezetőséget meglepetésként érte az oroszok Debrecenbe való bevonulása. Feltételezésük szerint – jogosan – Paskievics előnyomulása a fővárost célozta. Perczel azon parancsa is, mely szerint hadtestének várakozó álláspontot kell képviselni, hogy a további eseményeket várja be, Görgey csapataival való egyesülést feltételezte, hogy az oroszok ellen valamiféle halvány siker reményében vehessék fel a küzdelmet.

Az ellenséges főerő Miskolcon való stagnálása, s a Debrecen felé való kimozdulás elbizonytalanította, a napról napra súlyosbodó helyzetben amúgy is gyenge, kapkodó magyar hadvezetést. Kossuth, Bemhez írott levelében panaszodik is, hogy Wysockinak és Dessewffynek rosszak a hírmondói, s nem tudják pontosan, hogy hol áll az ellenség.²⁹ Cseodajev csapatainak debreceni betörése után Nagyvárad mint főcsapási irány is számításba jött. Kossuth – levelei tanúsága szerint – két dologban bízik: Görgey érkezésében, s a tiszántúli népfelkelés erejében. „Vácztól Hatvan felé 20–24 000 ember útban van. Tábornok Perczel a Tisza mellett két seregtest felett parancsnok („tulajdona” az általa újon alakított 10 000 s Vysocky – Dessewffy-test 12 000 ember) az első ma Abonyban, a másik Törtelen van. Körülmények szerint vagy átmennek a Tiszán, vagy mellette föl, ha a hatvani sereg közeledik.”³⁰

S Karcag környékén hatalmas népfelkelő sereget tételez fel. (K. L. – Bemnek 1849. júl. 4.) Ugyanezen napról szintén Bemhez: „Az ellenség Nagy-Várad felé való előnyomulásának híre úgy látszik nem igen alapos. Mindemellett Vysockynak rendelete van 7-én a Tiszán átmenni, Perczel pedig 10 000 emberrel már holnap átmenend.”³¹ Perczelnek a 2 hdt. fölötti vezérlete itt ideiglenes lehet, s a Debrecen elleni közös akcióra vonatkozik, annak időtartamára korlátozódik.

A magyar forradalom és szabadságharc ideiglenes fővárosának Debrecennek megszállása júl. 3–6-a között volt, s célja élelmiszerszerzés. Cseodajev csapatainak kivonulása napján kelt Kossuth levele Klapkához, melynek részlete a következően szól: „Visocky tábornok ma Czeglédre érkezett csapataival, holnap Kecskemét, Körös és Szabadka felé indul. Perczel tábornok, kinek már 10 000 embert bocsátottunk rendelkezésére, holnapután átkel a Tiszán; elővédei ma már Kiss Újszállás előtt állanak, csapatainak egy része pedig Török-Szt.-Miklóson és Szolnokon. – Az ellenség a Tiszán túl Debreczenben áll. – A népfelkelés különben erélyesen folyik s mihelyt Perczel átkel a Tiszán, az egész néptömeg támogatni fogja őt.”³²

E levélrészletből kiderül, hogy a korábbi elképzelés szerint Perczel csapatai, annak kisebb része, valóban átkelt a Tiszán, viszont a lengyel tábornok csapatai Szolnok helyett ellenkező irányban, Cegléden összpontosultak. Úgy látszik, Mészáros Lázár fővezér érvényt szerzett 1849. júl. 3-i hadparancsának a (júl. 5-i tanácskozáson), s eszerint a Wysoczky vezette hdt. útirányát Szabadka felé, tehát a bács-bánati sereggel való egyesülésben jelölte meg.³³ De nemcsak a IX. hdt. csapatainak tiszántúli bevetésére nem került

29. *Gelich R.*, 1882. III. 692.

30. *Barta I.*, 1955. II. 696.

31. *Gelich R.*, 1882. III. 691.

32. *Klapka Gy.*, 1886. 191.; *Gracza Gy.*, é. n. V. 561.

33. *Mészáros L.*, 1867. II. 292–293.; *Danzer F. A.*, 1874. 322. Ez utóbbi erős fenntartásokkal használható, gyakori tévedései és túlzottan szubjektív véleménye miatt.

sor, hanem – a Debrecenből való orosz kivonulás hírére a X. hdt. is leállt, s ismét a Tisza jobb partján Szolnok térségében sorakozott fel. (júl. 8-ra.)

Paskievics hg. serege 1849. júl. 6-án mozdult ki Miskolcra a pesti országutra, s a Mezőkövesd–Kápolna–Gyöngyös–Hatvan útvonalon haladt előre. Rüdiger tb. a III. hdt.-tel – nagy óvatossággal – júl. 12-re Hatvanba, Kuprianov tb. pedig a II. hdt.-tel Gyöngyösre ért ugyanaznap. Cseodajev IV. hdt.-e, biztosításául a Galícia felé vezető utánpótlási vonalaknak, Miskolcon maradt. Az orosz előnyomulással egyidőben júl. 9-től Haynau osztrák fővezér is megkezdte kisebb erőkkkel, a III. osztrák hdt. egyes részeivel, Buda megközelítését. (A szövetséges előőrsök – Adleberg és Vussin – találkozása júl. 11-én meg is történt a fővárosban).³⁴

Buda és Pest kiürítésének előkészületei eközben folytatódtak. Kossuth Cegléden tartózkodott, a képviselők szinte már mind Szegedre távoztak Szemere miniszterelnökkel együtt. A katonai irányítást Dembinszky és Mészáros L. a polgári ügyeket Csányi és Vukovics miniszterek intézték. A tevékenységük közepette júl. 8-án az éjszakai órákban érte őket a hír, a kormányzó levele, miszerint Perczel Mór tábornokot a „közép-tiszai” seregek parancsnokává nevezte ki. S erről értesítve a kormányt egyben kéri, . . .” hogy tekintse a haza jelen körülményeit, a susceptibilitást tenné félre, s rendelkezéseiben nyugodnák meg.” A rendelkezések legfontosabbika pedig abban állt, hogy a Délvidékre tartó Wysocki-féle IX. hdt.-et Nagyőrösről visszarendelte Ceglédre. Ez, Görgeyhez hasonlóan a délvidéki erőkoncentráció elodázását jelentette. Kossuth, Perczellel, Wysockival és Dessffyvel hozta meg döntését.³⁵

Formailag nem lehetett kifogás a bejelentés ellen, hiszen azon miniszteri ellenjegyzés állt. – Horváth Mihályé. Mészáros, Dembinszky, s a többiek ebben ismét a kormányzó, a politikai vezető beavatkozását látták, joggal, a katonai döntések meghozatalában. Vukovics Sebő meg is jegyzi emlékirataiban ezzel kapcsolatban, nem sok túlzással: az országban tulajdonképpen három kormány van: K. L. Cegléden, Görgey Komáromban, a minisztérium Pesten. S tegyük hozzá negyediknek a Szegeden tartózkodó kormányfőt, Szemerét. Ez a dolog már valóban nagyfokú döntés- és irányítóképtelenséget takar. A két város (Buda, Pest) kiürítése jún. 8–9-én történt meg.³⁶ Utoljára – mint januárban – ismét Csányi László távozott. Másnap este, júl. 9-én Szolnokon Mészáros és Dembinszky keserű szemrehányásokat tettek Kossuthnak és lemondásukat helyezték kilátásba. De belátva azt, hogy lemondásuk amúgy sem változtatna a zavaros helyzeten, Perczel csapatainál maradtak. (A kormányzó még azon az éjszakán – a kozákok közeledtének hamis hírére – a Tisza bal partján lefelé, Szegedre indult).³⁷ Kossuth terve egyébként a tiszatáji csapatoknak Perczel főparancsnoksága alá helyezésével az volt, hogy Görgey helyett ez a sereg zárja el az orosz csapatok útját a főváros felé, egyben biztosítsa az érintkezést Erdéllyel, s a kormány szegedi székhelyét fedezze.

Mészáros, az öreg fővezér még most sem mondott le arról, hogy jobb belátásra bírja Görgeyt. Már nem parancsolt . . . „Ezennel felhívom azon haza nevében, mely ön állítólag annyira szeret, hogy nyilatkozzák, hogy akar-e a kormány rendeleteinek hódolni, vagy

34. *Gelich R.*, 1882. III. 693., 746.

35. *Vukovics S.*, 1894. 521.; *Mészáros L.*, 1867. 289.

36. *Vukovics S.*, 1894. 526.

37. *Vukovics S.*, 1894. 527.

nem? jön-e sereggel vagy nem? ” Másutt: „. . . de ha oly veszély környékezné . . . , mely az áttörést lehetetleníti, inkább vonuljon vissza Komáromba.”³⁸ Csak legalább őt, a fővezért értesítse.

Viszonya, közben korántsem volt felhőtlen másik beosztottjával Perczel Mórral sem. Emlékiratában kezdetben csak a napi teendők fölötti vita, haszontalan súrlódások szerepelnek általánosságban, a Pest elhagyását követő napokra vonatkozóan. De néhány sorral alább az ellentét okát röviden és találóan fogalmazza meg. „Perczel azonban az alárendeltséget soha nem tűrhetvén, akkor, midőn rögeszméje azt tartá, hogy a haza mentője egyedül ő, azt még kevésbé tűrhetette, s mindig függetlenül szeretett rendelkezni.”³⁹ Mindezek, amint a következőkben látni fogjuk, nagymértékben kihatottak e magyar sereg harci tevékenységére.

A 4 hadsereg nagyjából átlós irányban mozgott előre. Az oroszok az egyik átló hosszabb szálán DNY-i irányban a Pest felé vezető országúton haladtak előre, míg Haynau csapatai számára a főváros volt cél, hogy szövetségeseikkel az érintkezést fölvegyék – ami meg is történt. Július 15-én az orosz fővezér az osztrákoktól is értesült a magyarok komáromi elindulásáról (júl. 12.).⁴⁰ Az osztrák fővezér azonban nem tudott érdemben beleszólni a küzdelembe, mert 16-án megindított csapatai csak 22-én voltak már támadásra készen Pesten, kb. 38 000 ember.

A Görgey vezette magyar csapatok (3 hdt. kb. 25 000 ember) a Dunát követve, a másik átló rövidebb szárán D-nek fordultak, a leghosszabb utat pedig Perczel hadtesteinek kellett megtenni, Szolnok térségéből előrenyomulva. A két magyar sereg között azonban alkalmi híreken, levélen kívül semmi rendszeres összeköttetés nem volt, pedig ebben a félelmetes helyzetben a hadműveletek szoros összehangolására lett volna szükség. De sem Perczel, sem Görgey nem rendelkezett a másik sereg hollétéről pontos információval. A két átló metszéspontja kb. Gödöllő–Aszód térségében volt. Paskievics, aki biztos volt benne, hogy Görgey Komáromból előbb utóbb kénytelen lesz elvonulni, megkísérelendő a délvidéki egyesülést, e környéken akarta a magyar vezér útját állni. Számításai szerint a Wysocki hdt.-et D-re kellett nyomni, hogy előrenyomuló balszárnyát ne fenyegetse. A két hdt. egyesülése azonban növelte aggodalmát, annál is inkább, mert létszámukat jelentősen túlbecsülve mintegy 50 000 főre tette. Az egyesülés pillanatnyilag veszélyeztette Paskievics elképzeléseit, de a hadjárat egészének kimenetelére változást nem gyakorolt.

Perczel helyes elképzelése az volt, hogy a Miskolc–Pest országút felé, ÉNY-ra támad, zavarva az orosz felvonulást, hogy így könnyítse meg Görgey áttörését. (Emellett a tiszai átjárók őrzésére is gondot fordított.)⁴¹ A megvalósításra lépést is tett. Joggal vetődhet viszont fel a kérdés, hogy az esetleges egyesülés esetén milyen együttműködés lett volna remélhető a két rivális tábornok között, hiszen ellentéteik, sőt gyűlöletük egymás iránt nyílt titok volt. Görgey pl. tiszafüredi viselkedésével, Perczel pedig lemondásaival eléggé nyilvánvalóvá tette, hogy maguk fölött parancsolót nem tűrnek, s a döntéseket – katonai tekintetben maguk szeretik hozni.

38. *Gelich R.*, 1882. III. 673.

39. *Mészáros L.*, 1867. II. 293.

40. *Gelich R.*, 1882. III. 747.

41. *Waldapfel E.*, IV. 210–211.; *Gelich R.*, 1882. III. 757.

1849. július 13-án indult el a magyar sereg Szolnokról, az Újszász–Jászberény útvonalon. A pesti országútra akarván kiérni, s az orosz balszárnyat tevékenységében zavarni. Helyesen tételezve azt, hogy az oroszok a főváros ellen vonulnak. De csak Újszászig haladtak előre, és másnap visszatértek Szolnokra. Mi lehetett a tétovázás oka? Amikor elindultak „...lehető vala, hogy Görgey a Duna bal partján Vácnak indult, ...”⁴² – írja Mészáros Lázár. De Görgey hadmozdulatairól nem voltak tüzetesen értesülve. Természetesen fennállott annak lehetősége, hogy az oroszokat két tűz közé fogják, de ehhez az összhang a 2 sereg között hadmozdulatokban nem volt meg. S ha Perczel előnyomulása közben Görgey nem jött volna, könnyen Göngyös–Aszód körül Paskievics főerejével lett volna kénytelen szembenézni. Bonyolította a helyzetet Klapka levele is,⁴³ ami 13-án érkezett Újszászra. Az iránt kérdezősködve, hogy hol van híd a Dunán? Akkor Görgeynek nincs is szándékában Vácnak jönni? Vagy a tudósítás az ellenségnek szánt megtévesztés? – mint Mészáros fővezér vélte.

Az osztrákoktól még nem kellett ugyan tartani, hiszen még csak elővédjeik jelentek meg. A másik sereg távolmaradása viszont Perczelt tette ki az orosz főerő csapása veszélyének. Mészáros és Dembinszki már ezt az előnyomulást is veszélyesnek tartották azzal érvelve, hogy seregük fele kaszás. Perczel, aki mindenáron „diversiót” akart, csak fölöttései unszolására tért vissza kiindulási pontjára.⁴⁴

Az orosz fővezér júl. 14-én kapta meg a hírt Perczel előző napi kimozdulásáról, és 14–15-e éjszakáján Görgey elindulásáról Vác felé. Serege zömét, 2 hdt.-et Aszód közép-ponttal vonta össze, szekérvonalát a következő napon a pesti úton Gödöllő és Aszód közt biztonságba helyezte. Júl. 16–17-én zajlott le a váci eldöntetlen ütközet, s a Görgey vezette magyar sereg útvonala így dél felé elzáródott. Görgey északnak fordult Losonc irányába. Rüdiger a III. hdt.-tel üldözte az elvonulókat, míg Paskievics a II.-kal Vácott maradt. Csak 19–20-ra lanyhult az orosz üldözés és csökkent 3 (!) lovasszázadra.⁴⁵ Ti. az orosz fővezér még 17-én a magyar utóhaddal csatázva értesült Perczel 2. kiindulásáról (júl. 16.). Erre, 1 hadosztályt (8 zlj., 16 szd., 16 ágyú) Tolsztoj tb. vezetésével e magyar sereg megfigyelésére küldött.⁴⁶

Mint említettük, Paskievics számolt a Tisza felőli magyar támadás lehetőségével, ez most mégis zavarólag hatott. Miért? A sok menet, ellenmenet következtében orosz részről nem voltak tisztában Perczel előnyomulásának irányával. Másrészt ismét jelentősen túlbecsülték a tiszavidéki sereg erejét kb. 50 000-re. Valójában ennek a fele, ha az orosz fővezér most Perczelt tartotta veszélyesebb ellenfélnek, s csapatait ellene koncentráltta, azokat visszafordítva Aszód–Gyöngyös térségébe. Helytálló tehát az a megállapítás, hogy „Perczel mozgalmi Görgey üldözésének zsibbasztására fontos befolyást gyakoroltak ...”⁴⁷

Miközben mindkét oldalról az előkészületek folytak, a magyar hadvezetésben tovább tartott a cívódás, huzavona. Perczel felháborodott hangon ír leveleket a kormánynak,

42. Mészáros L., 1867. II. 293.

43. Mészáros L., 1867. II. 293.

44. Mészáros L. 1867. II. 294.

45. Gelich R., 1882. III. 756.; Egressy Á., 1893. 137.

46. Gelich R., 1882. III. 756.

47. Rüstow, E. 1860. 260. (Mértéktartó, tárgyilagos tudósítás a magyar szabadságharc katonai eseményeiről.)

Kossuthnak. A hadvezetést önállóan akarja intézni, tevékenységébe sem Mészáros (a fővezér!), sem Dembinszki ne szóljon bele, serege ügyébe nem tűr beavatkozást; a kormány inkább köszönje meg fáradozásait, Kossuth pedig rá ne féltékenykedjék stb.

A kormányzó válasza mértéktartó: „... sokkal célszerűbb volna, ha Tábornok Úr engem katonai tapasztaltságánál fogva a fővezér rendelkezéseinek helyességéről, vagy helytelenségéről véleményéről értesítene . . .”⁴⁸ De a parancsnok levelek útján való kontrollálására már nem volt idő.

Perczelnek ez a 2. kimozdulása a pesti országot felé, világos jele annak, hogy akaratát érvényesítette, hogy az oroszokkal a harci érintkezést mielőbb felvegye. Nem hivatalos hírek ugyanis magyar sereg Duna bal parti megjelenéséről is tanúskodtak. A gyalogság fegyvertelenebb része Abonyán maradt. A jobban felszerelt része, mintegy 15 000 ember 19-én Tápiószelén található. Nagykátára vonult kémszemlére a lovasság Desseffy vezetésével, a Thorzniczki osztály (17 szd., 12 ágyú) még 18-án. Perczel terve az volt, hogy Nagykátáról (Fényszaru irányában) Jászberénynek tart, s onnét a vasútvonalra tér vissza, de mindenképpen „az orosz működési vonal ellen diversiót teend.”⁴⁹

Az osztrákok esetleges megmozdulásának feltartóztatására Wysocki gyalogsága szolgált, fedezve az oroszok ellen indulók balszárnyát. 1849. július 20-án Perczel kiadja a parancsot az előnyomulás folytatására. A Thorznicki lovasosztály Fényszaru irányába tör előre, a vezér pedig 1 gyalogdandárral követi őket. A jelzett településnél a huszárok 2 szd. dzsidásra bukkannak, s azokat Zsámbok, Tura felé üldözik. Júl. 19-én Paskievics a II. hdt.-tel Vác–Kis-Újfalu környékén áll, s Rüdigert is a III. hdt.-tel másnap Romhányból Gyöngyös irányába rendeli. A IV. hdt. Kápolna, Mezőkövesd térségében ekkor Miskolc felé haladt. A szekérvonat (2. része) júl. 20-án Aszódra Hatvannak tart. Menetbiztosításul Tolsztoj tb. 15 lovasszázaddal és 14 ágyúval szolgált. (Ezekből volt az a 2. szd. dzsidás, akiket a huszárok megszalasztottak.) A II. hdt. 5. gyaloghadosztályának 1. dd.-a 18-án Tolsztoj támogatására Kis-Újfaluból Aszód felé indul.⁵⁰ Az orosz fővezér várakozik, a magyar sereg felbukkanására vár.

Tolsztoj tábornok Aszódon reggel 5 órakor (1849. júl. 20.) értesül menekülő dzsidásaitól a magyarok megjelenéséről, s a kb. 3000 fős menetbiztosítással haladéktalanul Tura felé indul. Egyben helyzetét tudatja Labintzoff altb.-gyal a segítségére küldött gyalogdandár parancsnokával. Turán áthaladva hadirendbe állítja seregét. Az első vonalba az Olga-huszárezredet, a másodikban a Hannover-huszárezredet négyes-négyes sorban. Ágyúival csapatai szárnyát fedezi. Az erősítést várva várakozó álláspontot foglal el, mert a magyar lovasságot túlnyomónak hiszi. Majd, hogy csapatai erősebb színben tűnjenek fel – egy hadicselt alkalmaz – második vonalát az elsőhöz előretolja. Tömöríti csapatait, tömeget mutatva. Tartalékul a kora reggel megszalasztott 2 szd. dzsidás kozák marad.⁵¹

A magyar csapatok a következőképpen álltak fel, a Fényszaru és Zsámbok közti térségben. A jobbszárnyon (Fényszaru kukoricásai által földve) kb. 600 lengyel lovas 6 ágyúval. Középen 5 szd. huszár 1 röppentyűüteggel, nyílt terepen. Ők álltak először szem-

48. Barta I., 1955. II. 756–758.

49. Mészáros L., 1867. II. 294.

50. Rüstow, E. 1860. II. 262–263.

51. Rüstow, E. 1860. II. 264.; Gelich R., 1882. III. 257–258.

be a kifejlesztett oroszokkal, várva a sereg másik felének beérkezését. Ez kb. 2 óra múltán bekövetkezett, amikor Perczel vezetésével kb. 1200–1500 huszár vonult fel a balszárnyra. Tartalékul 1 osztály huszár maradt. A magyar csapatok létszámát kb. 2300–2500 főre tehetjük.

A helyzet az volt, hogy megütközés ugyan nem volt tervezve – Mészáros Lázár szerint –, de a visszahúzódot szégyenletesnek tartották, s így került a csatára sor. Egységes vezérlés nem volt, a jobbszárnyon Dembinszki, középen Dessewffy parancsnokolt és itt tartózkodott Mészáros Lázár fővezér is. A balszárnyat, mint említettük Perczel Mór irányította.⁵²

Az oroszok megvárták a magyar csapatok felfejlődését, ami kb. déli 12 óra fejeződött be. Hosszú, kb. 1 órai tétlenkedés után Dembinszki ágyútűzével kezdődik a csata, amit az oroszok viszonznak. Ez is eltart egy órát. Az ellenséges ágyútelepek erőteljes működése azonban arra kényszeríti Dembinszkit, hogy csapatait, s a tartalékot kivonja a lőtávoból. Eközben a magyar huszárság az orosz szárnyak ellen támad, s az Olga-huszárezred kétszer is meghátrálni kényszerül. A támadásokat Dessewffy és Perczel vezette (az utóbbi gyalogdandára nélkül). Az orosz ágyútűz és a tartalék bevetése azonban a további előnyomulást megakadályozza. Orosz rohamok következnek, amit csak nagy ügyel-bajjal véd a huszárság. Hullámszik a küzdelem több, mint egy órán keresztül. Ekkor érkezik Labintzoff tb. gyalogzászlóaljaival és mögötte 1 huszárezred, s friss útegeinek tüze a huszárok meginognak, majd rendetlen hátrálásba kezdenek. A magyarok az egész vonalon félbeszakítják a harcot, gomolyagokban 4–500-val hátrálnak. Dessewffy huszárai, s a lengyelek, ez utóbbiak lovukról leszállva fedezik a visszavonulókat. Az ágyúzajra Felső-Szt.-György felől Wysocki dandára is beérkezik, de már csak fedezetül kerül felhasználásra. Szerencsére az orosz üldözés lanyha, kis erővel (1–2 szd.) folyik Tóalmásig. (A visszavonulást hadicselnek vélik).

A sereg Nagykátán keresztül Cegléd–Abony irányába vonul el.⁵³ Du. 6 óra körül minden befejeződik. Az orosz csapatok is visszahúzódnak Hatvan irányába. Veszteségük: 6 halott, kb. 60 sebesült, magyar részről kb. 100 halott és sebesült. Ez, a turai csata volt Perczel első és egyben utolsó támadó hadművelete az oroszok ellen. (Hogy mennyire túlbecsülte Paskievics a magyar sereg erejét az mutatja, az ütközet hírére 1 gyalogadosztály és 1 lovasdandárt indított útba Tura felé.)

A csatát követő nap⁵⁴ (21-én) érkezett Nagykátára a főhadiszállásra Piketti ezredes Görgey seregéből, akitől értesültek a vezérek a Vácnál lezajlott ütközetről és Görgey visszavonulásáról. Dembinszki szerint P. M. „a haját tépte”, hogy az előző nap nem egész haderejével nyomult előre, hogy Wysockit szárnyának fedezésére rendelte. Támadása azonban akkor is elkésett volna, hiszen vezértársa már Rimaszombaton járt.⁵⁵ Az orosz csapatok 2 tűz közé fogása szóba sem jöhetett.

52. Mészáros L., 1867. II. 295.; Szeremlei S., 1867. II. 236.

53. A csataleírások legtöbbje rövid, vázlatos, kevés eltéréssel, főleg a csapatvezérek szereplése mértékének megítélésében térnek el egymástól. V.ö.: Rüstow, E. 1860. II. 265.; Gelich R., 1882. III. 758.; Danzer F. A., 1874. 328–330.; Szeremlei S., 1867. II. 237.; Mészáros L., 1867. II. 295–297.; Breit J., 1929. II. 208–209.; Dessewffy csatában tanúsított viselkedéséhez lásd Kationa T., 1978. 377.; Podmaniczky F., 1888. II. 1.

54. Hogy szökve-e, vagy elszakadva a seregtől, nem tisztázott. Mészáros L. (II. 302–303.) 19-re teszi érkezését. Bizonytalan hírek szállingóztak a váci csatáról a seregben is. Vö.: Waldapfel E., 1950. IV. 210–211.

55. Egressy Á., 1893. 137.

Szinte természetes, hogy a veszett csata után a „közép-tiszai” hadvezetés egysége végképp megbomlott. Dembinszki azt emlegette fel, hogy a visszavonulásnál magára hagyták.⁵⁶ Mészáros L. már előre látta a vereséget, Perczel pedig az elmulasztott lehetőségen kesergett. Abban még egyetértettek, – s ez helyes következtetés volt, – hogy a magyar haderő ilyen csekély részeinek koncentrálásával az orosz főerő ellen sikert elérni nem lehet. Tehát tekintetbe kell venni a kormány szegedi székhelyének fedezését, valamint a Tisza–Maros szögi összpontosítást. Ennek érdekében a sereg feladata: lehetőleg késleltetni Haynau előrenyomulását Szeged felé. Az útvonal kijelölése vezetett a végső szakításhoz. A fővezér és vezérkari főnöke a Tisza bal partján vezették volna le a sereget: kerülővel, nem felélt területen, arra hivatkozva, hogy az osztrákoknak az oldalába lennének, s közöttük a Tisza. Perczel azonban ragaszkodott a kormány székhely valódi fedezéséhez, s a rövidebb Kecskemét–Félegyháza útvonalhoz. Végül Perczel kétségbe vonta Mészáros és Dembinszki rendelkezési jogát a sereg fölött, arra apellálva, hogy e téren neki Kossuth kizárólagos jogot biztosított.⁵⁷ Erre a két altábornagy azonnal el is hagyta a sereget.⁵⁸ (A levonulás Perczel elképzelése szerint zajlott le, melynek ismertetése, értékelése itt nem célunk.)

Az eddigiekben ismertettük az 1849. jún. közepétől július 20–21-ig terjedő részben politikai, de zömmel katonai eseményeket, melyek a szabadságharc kimenetelének e végső szakaszában zajlottak. Kiindulópontunk a harc reménytelen voltának megfogalmazása volt. A Klapka-féle védelmi koncepció helytelenségét a történetek világosan bizonyítják. Előbb tágabb körben mozogva próbáltuk felvázolni az erőviszonyok eltolódását, az intervenció, ill. magyar csapatok elhelyezkedését a jelzett időszak kezdetén. Szót ejtettünk a szabadságharc politikai és katonai vezetése közti, s ez utóbbin belül meglévő ellentétekről is. Majd a közt leszűkítve az ún. „közép-tiszai” sereg működését vizsgáltuk. Megállapításainkat a következőkben foglalhatjuk össze.

Kb. július elejétől kezdve a politikai vezetés a katonai ügyek intézésére semmilyen hatást nem gyakorolt. Sugyanezen időtől datálható ez, hogy egységes katonai vezetés, mint olyan – eddig is csak feltételes módban beszélhettünk róla – megszűnt létezni. Egymástól elszakított, egymással érintkezésbe alig lévő szétforgácsolt erők, tábornokaik által irányított – vagy inkább az ellenséges hadmozdulatok által rákényszerített – mozgásáról, „egyéni” akcióról van szó.

Született egy jó elképzelés a komáromi pozícióról (az osztrák seregek ellenében), később. A második – Görgey személyes fenntartásai ellenére – sem volt rosszabb, gyors végrehajtás esetén. S ha már Görgeyről szóltunk, ennek a tervnek a kivételét – egyike fő támogatója – Kossuth késleltette a közép-tiszai egyesítés révén.

Induljunk ki abból, mi volt Perczel feladata kezdetben? Erőgyűjtés, várakozás a „vaspálya” mentén. Erőgyűjtés: a 2/3 részben újoncokból, s puskaport alig szagolt, az oroszok elől végig menekülő katonákból minél harcészebb 2 hadtestet formálni. Nagyon rövid idő alatt, hallatlanul kevés és korszerűbb fegyver, hadianyag híján. A mennyiség

56. *Danzer F. A.*, 1874. 329.

57. Szegedi találkozásuk alkalmával egymást vádolták félremagyarázással, s ez Perczel lemondásának egyik – kisebb – oka volt.

58. *Barta I.*, 1955. II. 768.; *Breit J.*, 1929. II. 243–244.; *Danzer F. A.*, 1874. 331.; *Mészáros L.*, 1867. II. 302–303.

megett, viszont a harcérték csekélyisége nyilvánvaló volt. Várakozás: a jól felszerelt, vagy inkább sokkal jobban felszerelt, harcedzett Görgey-féle sereg megérkezésére, hogy míg Haynau Komárom alatt marad, ha nem is itt (1. Vác–Gödöllő–Hatvan térsége), de Dél-Magyarország egyesült erővel szálljanak szembe Paskievicssel.

Görgey álláspontját, egyéni megoldásokra való hajlandóságát ismerjük. Ez utóbbit tekintve – mint Mészáros Lázár írja – Perczel sem maradt el mögötte. Gondoljunk az 1849. decemberi eseményekre, aminek a móri csatavesztés lett a következménye. Fölöttebb kétséges együttműködésük egyesülés esetén, amikor egymás közt alá- és fölérendeltséget nem ismernek.

Miután nyilvánvalóvá vált, hogy az orosz csapatok debreceni tartózkodása csak élelemszerző, ideiglenes akció volt és a főcsapás iránya végül is a magyar főváros, Perczel seregének (IX., X. hdt.) a feladata is változott. A Wysocki, Dessewffy hadtesttel megerősödött tartalék feladatai „kibővültek”. Egyrészt továbbra is keresni kellett a kapcsolatot Görgey seregével – ezt Mészáros L. kísérte meg több ízben, érdemleges eredmény nélkül. Biztosítania kellett a tiszai átjárókat (Tiszafüred–Szolnok térségében) az oroszok átkelése ellen. Lehetőség szerint megvédeni a fővárost, de Szegedet is fedezni. S mindezek érdekében megállítani az orosz előnyomulást. Ez volt Kossuth elképzelése. Feleannyi, elképesztően rosszul felszerelt, gyakorlatlan erővel: területet védeni, s egyben „elégéses” erőket koncentrálni az orosz főerővel szemben: képtelenség. Hozzáteve, hogy az ellenség elhelyezkedését – egyébként jól – csak feltételezték Vác–Aszód–Hatvan térségében.

Paskievics erejének kipuhatolása mikéntjében is eltérő nézeteket vallottak a magyar vezérek. Mészáros és Dembinszki realisabban mérték föl hadtesteik valóságos erejét, s az összeecsapás elkerülését ajánlották. Perczel régi receptjéhez híven lelkesedést akart önteni seregébe egy sikeres összeütközéssel. Világos volt előtte, hogy nem kerülhet szembe az orosz fősereggel, mert ez a sajátja vesztét okozhatja. De hogy honnét és kb. milyen erőkkel támadhatnak, ki akarta puhatolni. Ezzel csapatainak épségét sem tette kockára, hiszen a használhatóbb gyalogságot, s a mozgékony lovasságot vitte magával. Az a nagyszabású elképzelés tehát, amely eredetileg kb. 50 000 főt, majd a Görgeyvel való egyesülés elmaradása után ennek a felét (immár csak a 2 hadtestet) szántak Paskievics csapatai ellen egy nagyobb szabású, erőszakos kémszemlére zsugorodott. Hiszen az eredetileg tervezett létszámnak kb. huszadrésze vett részt és szenvedett vereséget a turai csatában. Semellett már csak sokadrangú kérdés, hogy mennyiben zavarta meg az ellenséget Perczel kétszeri kimozdulása. Vagy az, hogy még ebben a kisebb méretű lovascsatában egy irányító, vezénylő tábornok nem volt, hanem minden szárny parancsnoka önállóan hadakozott. Az sem mérvadó, hogy Perczel gyalogdandára nem ért idejében a csata színhelyére, mert míg vele együtt is, a befejezéskor az ellenség már többszörös túlerőben volt.

A közép-tiszai sereg nem teljesítette, nem teljesíthette feladatát. Kossuth, talán Perczel terveinek irreális volta miatt. Katonai mozgástere már szűk. Északra a hatalmas orosz katonai erő, s nyugat felől Haynau fenyegető árnyéka. Szolnoknál még ugyan ott állnak Lenkey századai, de Pesten már az osztrák előőrsök tanyáznak. S nemhogy az orosz főseréget, de annak töredékét sem sikerült meghátrálásra kényszeríteni. Egyetlen út kínálkozott már csak a fenyegető kettős támadás elkerülésére: levonulás Szeged irányába. S ami ezután következett, az a magyar szabadságharc végvonaglója volt csupán.

IRODALOM

- Barta I.*, 1955. Kossuth Lajos kormányelnöki iratai II. Budapest
Beér J., 1954. 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Budapest
Breit J., 1929. Magyarország 1848–49. évi függetlenségi harcának katonai története. Budapest
Danzer F. A., (szerk.) 1874. Dembinszki Magyarországon. Budapest
Egressy Á., 1893. Emlékeim az 1848–49-dik évi szabadságharc idejéből. Budapest
Gelich R., 1882. Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. Budapest
Görgey A., 1911. Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. Budapest
Gracza Gy., é. n. Az 1848–49-ik magyar szabadságharc története. Budapest
Horváth M., 1865. Magyarország függetlenségi harcának története. Genf
Katona T., (szerk.) 1978. A szabadságharc 9 nagy csatája. Budapest
Katona T., (szerk.) 1979. Aradi vértanúk. Budapest
Klapka Gy., 1886. Emlékeimből. Budapest
Mészáros L., 1867. M. L. emlékiratai. Pest
Pásztor E., 1979. A tizenötödik aradi vértanú. Budapest
Podmaniczky F., 1888. Naplótöredékek. Budapest
Rüstow, E. 1860. Az 1848–49-diki magyar hadjárat története. Pest
Szeremlei S., 1867. Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. Pest
Szilágyi S., 1850. Kossuth a forradalom végnapjairól. Pest
Várady G., 1976. 1848 te csillag. Budapest
Vukovics S., 1894. V. S. emlékiratai a Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Budapest
Waldapfel E., 1950. A forradalom és szabadságharc levelestára. Budapest

VERSUCH ZUR AUFHALTUNG DER RUSSISCHEN HAUPTKRÄFTE IM JUNI UND JULI 1849

(Auszug)

Diese Publikation wünscht den Prozess darzustellen, der in der letzten Phase der ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes vor sich ging. Sie beschäftigt sich nicht mit der Auswertung des gesamten ungarischen Kriegsschauplatzes, sondern mit einem kriegsgeschichtlich weniger dokumentierten Operationsraum. (Sieh: Tätigkeit der sogenannten Mitte- Theiss Armee).

Ungarn, der Sommer von 1849: Nach Budas Wiedereroberung sind Kossuth und Görgey ruhmreiche Persönlichkeiten, aber auch die österreichisch-russische Gegenoffensive wird zu dieser Zeit schon vorbereitet.

Mehrere Vorstellungen sind über Ungarns Verteidigung in Kenntnis der zweifachen Offensive geboren. Die sogenannte zirkuläre Verteidigung war Klapkas, die Konzentration in Komárom Görgeys und die Kraftvereinigung im Theiss-Mieresch-Winkel die Vorstellung von Kossuth und von einem Teil der der Generalschaft, einige Mitglieder der Regierung haben auch diese Vorstellung gehabt. Jede Vorstellung enthält positive Elemente vom kriegsgeschichtlichen Gesichtspunkt aus aber die sind zur gleichen Zeit bestreitbar. Es ist aber interessant wie sich ein Detail der vorher erwähnten Vorstellung verwirklicht hat.

Diese Publikation baut sich auf den Memoiren der militärischen und politischen Führer von 1848–49 auf. Diese sind 10–20 Jahre nach den Ereignissen oder auch noch

später entstanden. Sie tragen den Stempel der Subjektivität und den der Ungenauigkeit der Erinnerung an sich, trotzdem dienen sie als ernste Beiträge zur Untersuchung einzelner Ereignisse des Freiheitskampfes. Mit der – unseren heutigen Kenntnissen gemässen – Kritik können sie verwendet werden.

Wie wird also eine Konzeption grossen Formats – die Aufhaltung der russischen Hauptkräfte – zu einer militärischen Aktion kleiner Dimension? (1. Reitergefecht bei Tura). Was konnte ein militärischer Führer, der General Mór Perczel in der ausgespitzten Epoche der Krise der politischen und militärischen Regierung im Sommer 1849 für Ungarns Rettung tun? Neben Bem ist er der radikalste General des Freiheitskampfes. Seine Kraft und die Möglichkeit der Vereinigung mit Görgey ist minimal. Halten Sie die russische Hauptarmee auf – sagt Kossuth Dazu hat er aber weder Zeit noch Kraft. Während sich Paskievics von Osten und Haynau von Westen der ungarischen Hauptstadt nähert, wird die russische Hauptarmee unter Görgeys Führung dazu gezwungen, in der Richtung auf die Bergstädte zu ziehen. Perczel versucht wenigstens die Grösse und den Aufenthaltsort der russischen Hauptkraft festzustellen. Dessen Folge ist das Reitergefecht bei Tura den 20. Juni 1849, das in der zweiten Hälfte der Publikation erörtert wird. Der Ausgang kann nicht bezweifelt werden: die Überzahl des Feindes siegt.

Die zwei Interventiosheere wandten sich nach Süden und das unausgebildete bloß, mit schönen ungarischen Worten angespornte Armeekorps Perczels stand ihnen alleine gegenüber. Und nur ein Teil davon stösst mit einem abgesonderten Teil der russischen Hauptkraft zusammen.

Nicht die war die entscheidende Schlacht des ungarischen Freiheitskampfes. Eine politische Niederlage hatte er einige Wochen früher und eine militärische einige Wochen später erlitten. Diese Publikation wünschte nur eine weniger bekannte Episode der letzten Tage des Freiheitskampfes vorzustellen.

József Falussy